

بررسی اثر حقوق مالکیت معنوی روی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشورهای گروه D8

■ ابوالفضل نجارزاده نوش آبادی
دانشجوی کارشناسی ارشد علوم اقتصادی
دانشگاه بوعلی سینا
abolfazlajnazarzadeh@gmail.com

■ محمد حسن فطرس
دانشیار دانشکده اقتصاد و علوم اجتماعی
دانشگاه بوعلی سینا
fotros@basu.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۳۸۸/۱۲/۲۰
تاریخ پذیرش: ۱۳۸۹/۰۲/۲۲

چکیده

حقوق مالکیت معنوی نقش مهمی در رشد اقتصادی بلندمدت جوامع دارد. از این رو، نهادهای بین‌المللی همچون سازمان تجارت جهانی^۱ و سازمان مالکیت معنوی جهانی در سالهای اخیر، توصیه‌هایی به اعضای خود مبنی بر تأمین و تقویت این عامل تعیین کننده کرده‌اند. همچنین، شکاف در نظام‌های مالکیت معنوی در بین کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه، به عنوان یکی از علل تفاوت در سطح جریان سرمایه‌گذاری‌های مستقیم خارجی و جریان بین‌المللی سرمایه‌های خصوصی به شمار می‌آید. این پژوهش از طریق تحلیل شاخصی داده‌های دوره زمانی ۲۰۰۵-۱۹۸۵ به بررسی و مقایسه نقش حقوق مالکیت معنوی بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشورهای گروه D8 می‌پردازد. پرسش این است که آیا حمایت از حقوق مالکیت معنوی اثر مثبتی روی سرمایه‌گذاری‌های مستقیم خارجی در کشورهای گروه D8 دارد؟ نتایج بررسی نشان می‌دهد، رابطه بین حقوق مالکیت معنوی و سرمایه‌گذاری‌های مستقیم خارجی با توجه به ظرفیت‌های زیر بنایی و سطح توسعه یافتگی کشورها در بین کشورهای گروه D8 متفاوت می‌باشد.

واژگان کلیدی

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، حقوق مالکیت معنوی، کشورهای گروه D8

مقدمه

امروزه نقش مهم حقوق مالکیت معنوی در تجارت بین‌الملل، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و انتقال فناوری در اقتصاد کشورهای جهان بر کسی پوشیده نیست. به طور کلی نظام مالکیت معنوی به عنوان یکی از مسائل زیربنایی اقتصاد جهانی و ابزاری مهم برای توسعه پایدار، برای کشورهای در حال توسعه و کمتر توسعه یافته معرفی شده است. همچنین حمایت قوی و مؤثر از حقوق مالکیت معنوی عامل بسیار مهم و تعیین کننده در تسهیل انتقال فناوری و جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در بخش‌های مختلف اقتصادی است که برای توسعه پایدار امری حیاتی است. حقوق مالکیت معنوی در معنای عام خود عبارت از مجموعه قواعد و مقرراتی است که از فکر، خلاقیت و ابتکار بشر که دارای ارزش اقتصادی و قابل داد و ستد هستند، حمایت کرده و در این راستا یک سری حقوق مادی محدود به زمان و حقوق معنوی دائم به پدید آورنده آن اعطا می‌نماید [۱]. شکاف در نظام‌های مالکیت معنوی در بین کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه، به عنوان یکی از علل تفاوت در سطح جریان سرمایه‌گذاری‌های مستقیم خارجی و جریان بین‌المللی سرمایه‌های خصوصی به شمار می‌آید. بسیاری از کشورهای در حال توسعه، به دلیل ضعف در سیستم نظام مالکیت معنوی، میزبان دائمی برای جریان سرمایه‌های خارجی نیستند؛ در حالی که کشورهای توسعه یافته بعد از جنگ

جهانی دوم، اساس رشد و توسعه خود را بر پایه حقوق مالکیت معنوی بنا نهاده‌اند و به همین دلیل، سهم زیادی از سرمایه‌های خارجی را داشته‌اند [۲]. با رفع محدودیت بر سرمایه‌گذاری خارجی از سوی تعداد زیادی از کشورهای در حال توسعه، در این کشورها فرصت‌های جدیدی برای تولید محصولات دارای حق ثبت اختراع با استفاده از پروانه یا در چارچوب قراردادهای سرمایه‌گذاری مشترک، در حال ظهور است. با این وجود، تمایل صنایع در کشورهای توسعه یافته برای ورود به این قبیل ترتیبات و در دسترس قرار دادن فناوری خود، به این امر بستگی دارد که نظام حقوق مالکیت معنوی کشور میزبان تا چه حد به آنها اطمینان می‌دهد که از حقوق معنوی مربوط به

1. World Trade Organization (WTO)

* نویسنده مسئول مکاتبات

فناوری آنها به طور مقتضی حمایت خواهد کرد و شرکای داخلی از محصولات آنها تقلید نمی‌کنند. اگر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به عنوان مجرای انتقال فناوری در نظر گرفته شود، حمایت قوی‌تر از حقوق مالکیت معنوی باعث می‌شود نوآوران و بنگاه‌های کشورهای توسعه یافته با کاهش دادن منابع در شمال (کشورهای توسعه‌یافته)، تولید محصولاتشان را به جنوب (کشورهای در حال توسعه) منتقل کنند و این به معنی افزایش در سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشورهای در حال توسعه می‌باشد. برعکس، اگر حمایت از حقوق مالکیت معنوی در کشورهای جنوب ضعیف باشد، محصولات تولیدی بنگاه‌های چند ملیتی به راحتی جعل می‌شود و نوآوران و بنگاه‌های شمالی انگیزه‌ای برای انتقال فناوری نداشته، تولید را در کشور خود انجام می‌دهند. این وضع باعث می‌شود که از طرفی منابع کمتری در شمال در اختیار نوآوری و اختراع قرار گیرد (زیرا درگیر امر تولید است) و در نتیجه رشد اقتصادی را کاهش می‌دهد. از طرف دیگر، انتقال فناوری به کشورهای جنوب از طریق سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی کاهش می‌یابد. کشورهای اسلامی گروه D8، علیرغم مشترکات فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی که دارند، سطوح مختلفی از حقوق مالکیت معنوی و جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی برخوردارند. تفاوت‌های گسترده مشاهده شده در نرخ جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در بین کشورهای گروه D8، موجب شد تا در این تحقیق به بررسی و مقایسه نقش حقوق مالکیت معنوی بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی این کشورها بپردازیم. مقاله به این صورت سازمان‌دهی شده است: پس از مقدمه، در بخش نخست جنبه‌های

اقتصادی حمایت از حقوق مالکیت معنوی بررسی می‌شود. پس از آن، اهداف و سیاست‌های سازمان جهانی مالکیت معنوی بیان می‌شود. بخش سوم، به پیشینه تحقیق می‌پردازد. بخش چهارم به بررسی رابطه بین حمایت از حقوق مالکیت معنوی و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشورهای گروه D8 اختصاص دارد. بحث و نتیجه‌گیری، پایان بخش مقاله است.

جنبه‌های اقتصادی حمایت از حقوق مالکیت معنوی

نظام مالکیت معنوی به عنوان یکی از مسائل زیربنایی اقتصاد در سطح ملی، بستر و ابزاری مهم برای توسعه پایدار برای کشورهای در حال توسعه و کمتر توسعه‌یافته معرفی شده است. همچنین حمایت قوی و مؤثر از حقوق مالکیت معنوی عامل بسیار مهم و تعیین کننده در تسهیل موجبات انتقال فناوری و نیز در جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در بخش‌های معین اقتصادی است که برای توسعه پایدار امری حیاتی است.

در فاصله سال‌های ۱۹۶۵ تا ۱۹۹۲ سهم محصولات متضمن مالکیت معنوی در تجارت جهانی از ۱۱ درصد به ۷۳ درصد افزایش یافته است. حمایت از حقوق مالکیت معنوی نه تنها به حمایت از جنبه‌های تجاری این حقوق در سطح بین‌المللی می‌پردازد بلکه چارچوبی برای رفع اصطکاک تجاری میان کشورها تلقی می‌شود. از جنبه‌های اقتصادی حقوق مالکیت معنوی می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

■ **افزایش سرمایه‌گذاری در تحقیق و توسعه**
حقوق مالکیت معنوی، مالکیتی را به وسیله اعطای قدرت قانونی به نوآوران ایجاد می‌کند. بر

اساس این قدرت قانونی، برای مدت زمان تعیین شده‌ای به نوآوران این حق داده می‌شود تا از استفاده غیرمجاز دیگران از ابداعات و نوآوری‌های خود جلوگیری به عمل آورند. در نتیجه انگیزه‌ها و بازدهی‌ها روی سرمایه‌گذاری در تحقیق و توسعه افزایش یافته و سودهای قابل توجهی را فراهم آورده که منجر به رشد اقتصادی کشورها می‌شود.

■ افزایش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی

با رفع محدودیت بر سرمایه‌گذاری خارجی از سوی تعداد زیادی از کشورهای در حال توسعه، در این کشورها فرصت‌های جدیدی برای تولید محصولات دارای حق ثبت اختراع با استفاده از پروانه یا در چارچوب قرار دادهای سرمایه‌گذاری مشترک، در حال ظهور است.

با وجود این، تمایل صنایع در کشورهای صنعتی شده برای ورود به این قبیل ترتیبات و دسترسی قرار دادن فناوری خود به این امر بستگی دارد که تا چه حد نظام حقوق مالکیت معنوی کشور میزبان به آنها اطمینان می‌دهد که حقوق فکری مربوط به فناوری آنها به طور مقتضی مورد حمایت قرار خواهد گرفت و شرکای داخلی از طریق مهندسی معکوس از محصولات آنها تقلید نخواهند کرد.

■ رقابت منصفانه

فضای سالم رقابت منصفانه تجاری به شرطی محقق خواهد شد که تولید کنندگان با تکیه بر کیفیت تولیدات خود بتوانند از اعتبار تجاری خود استفاده کنند. این وضعیت، به ویژه زمانی مطرح می‌شود که حمایت از هر یک از علائم تجاری و دیگر حقوق مالکیت معنوی اولاً منجر به آن می‌شود که تولید کنندگان را به فعالیت

وا داشته و ثانیاً رقابت عادلانه میان آنها را تضمین می‌سازد.

■ حمایت از مصرف کننده

رفتار آگاهانه مصرف‌کنندگان در قبال استقبال از محصولات خاصی که از کیفیت و قیمت مناسب‌تری برخوردار هستند، در صورتی عملی است که اطلاعات به طور شفاف در اختیار آنها قرار گیرد. به خصوص حمایت از علائم تجاری، ابزاری برای حمایت از مصرف‌کنندگان هم به کار می‌آید. به این ترتیب که آنها را قادر خواهد ساخت که در انتخاب کالا و خدمات در میان انواع گوناگون و متعددی که در بازار عرضه می‌شود، به انتخابی آگاهانه و مدبرانه اقدام نمایند.

■ گسترش انتقال فناوری

بخش اعظم رشد اقتصادی یک کشور در گرو رشد و توسعه فناوری آن است و انتقال فناوری به معنی زنجیره‌ای منظم از فعالیت‌های هدفمند جهت بکارگیری مجموعه عناصر فناوری در مکانی به جز مکان اولیه است و ایجاد آن گام مهمی در مسیر صنعتی شدن و توسعه اقتصادی کشورهای کمتر توسعه یافته و در حال توسعه که قادر به تولید فناوری‌های پیشرفته نیستند، به شمار می‌رود.

انتقال فناوری حالت خاصی از دگرگونی فناوری است که در سه مرحله اختراع، نوآوری و انتشار صورت می‌گیرد. در اقتصادهای مبتنی بر نوآوری پیشرفته همچنان که سرمایه‌گذاران از نظر زمان، هزینه و سرمایه منتفع می‌شوند، در صورت حمایت مناسب از حقوق مالکیت معنوی آنان، کشورهای میزبان این فناوری نیز به منافع بسیاری نائل خواهند شد [۳].

■ تقلیل تقلب‌های تجاری

نوآوری‌های فناورانه در محصولاتی که وارد عرصه تجارت بین‌المللی می‌شوند با پیشرفت‌های فناورانه دیگر همراه شد که تکثیر و تقلید را ساده و ارزان نموده است. این امر کار را به آنجا رسانده که در کشورهایی که قوانین مربوط به حقوق مالکیت معنوی به دقت اجرا نمی‌شود، کالاهای تقلبی و سرقتی به طور فزاینده‌ای تولید شده و علاوه بر فروش در بازارهای داخلی، صادر هم می‌شوند.

اهداف و سیاست‌های سازمان جهانی مالکیت معنوی

نیاز به حمایت بین‌المللی از مالکیت معنوی زمانی که خارجیان از حضور در نمایشگاه بین‌المللی اختراعات در وین در سال ۱۸۷۳ خودداری کردند، آشکار شد. چون از این بابت که امکان داشت ایده‌هایشان به سرقت برود و در سایر کشورها در تجارت مورد بهره‌برداری قرار بگیرد، به شدت نگران بودند.

در سال ۱۸۸۳ کنوانسیون پاریس برای حمایت از مالکیت صنعتی^۱ تهیه و امضا و در سال ۱۸۸۴ با عضویت ۱۴ کشور لازم‌الاجرا گردید و براساس مقررات آن کنوانسیون، کشورهای عضو، یک دفتر بین‌المللی را تشکیل دادند که وظیفه آن دفتر، انجام امور اداری از قبیل سازماندهی جلسات کشورهای عضو بود.

در سال ۱۸۸۶ هم با تصویب کنوانسیون برن برای حمایت از آثار ادبی و هنری^۲ حمایت از کپی‌رایت، جنبه بین‌المللی پیدا کرد و کشورهای عضو کنوانسیون برن نیز یک دفتر بین‌المللی تشکیل دادند که وظیفه امور اداری کنوانسیون را بر عهده داشت.

در سال ۱۹۵۳ به ابتکار دولت سوئیس این دو دفتر با یکدیگر ادغام شدند و سازمان بین‌المللی به نام "دفتر بین‌المللی متحد برای حمایت از مالکیت معنوی" را تشکیل دادند. این سازمان کوچک که مرکز آن در برن سوئیس بود و هفت عضو داشت، مبنای تشکیل سازمان جهانی مالکیت معنوی معاصر به موجب کنوانسیون ۱۹۶۷ استکهلم می‌باشد [۴].

سازمان جهانی مالکیت معنوی در سال ۱۹۷۰ تأسیس شد و در سال ۱۹۷۴ به عنوان یکی از آژانس‌های تخصصی سازمان ملل متحد درآمد. در طول دهه ۱۹۹۰ بیشتر کشورهای در حال توسعه به منظور تقویت حقوق مالکیت معنوی به معاهدات سازمان جهانی مالکیت معنوی پیوستند. تبعیت از این موافقتنامه‌ها آثار زیادی بر کشورها به ویژه از نظر اقتصادی داشته است. سازمان جهانی مالکیت معنوی بر اساس معاهده مؤسس سازمان ۱۹۶۷ مبتنی بر اهداف زیر تشکیل شده است:

- توسعه منابع انسانی؛
 - تسهیل در امر توسعه، انتشار و استفاده از اطلاعات مربوط به مالکیت معنوی؛
 - تسهیل در امر ایجاد یا ارتقاء قوانین ملی یا منطقه‌ای و افزایش پایبندی به معاهدات واپیو؛
 - تقویت زیرساخت اجرایی لازم و اجرای حقوق مالکیت معنوی؛
 - ساختار سازی؛
 - کمک به کشورهای در حال توسعه در راستای قرارداد منعقد شده بین سازمان جهانی حقوق مالکیت معنوی و سازمان تجارت جهانی.
- این سازمان یکی از سازمان‌های شانزده گانه تخصصی وابسته به سازمان ملل متحد می‌باشد که متصدی امور مالکیت معنوی است. این سازمان

1. Mondros & Wilson
2. Russ & Millam
3. Legge

4. Lee & Koh
5. Bandura

با تشکیل سمینارها و کنفرانس‌های بین‌المللی و اعزام کارشناس به کشورهای عضو و غیرعضو سعی در تبیین اصول و مواضع خود دارد. سازمان جهانی حقوق مالکیت معنوی، ۲۷ معاهده، موافقتنامه، پروتکل و پیمان‌نامه جهانی را پوشش می‌دهد که ایران تا کنون ۱۰ معاهده، پروتکل و پیمان‌نامه آن را امضا کرده است. ایران در سال ۱۳۸۰ به عنوان صد و هفتاد و ششمین عضو به عضویت سازمان جهانی مالکیت معنوی درآمده است.

پیشینه تمقیق

مطالعات مختلفی در مورد بررسی رابطه بین حمایت از حقوق مالکیت معنوی و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه انجام گرفته است که می‌توان به موارد زیر اشاره کرد.

■ کندو، در مطالعه خود تحت عنوان "اثر حق ثبت اختراع روی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی" به بررسی رابطه حقوق مالکیت معنوی و رشد اقتصادی می‌پردازد. نمونه مورد مطالعه در این مقاله از ۳۰ کشور در اروپا، آسیا و آمریکای لاتین برای دوره ۱۹۷۹ تا ۱۹۸۷ تشکیل شده است. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که سهم جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی آمریکا به طور غیر معنی‌داری از حق انحصاری مالکیت معنوی کشورهای میزبان تأثیر می‌پذیرد یا به عبارت دیگر به رغم مثبت بودن رابطه، از لحاظ آماری معنادار نبوده است [۵].

■ مسکاس، در مطالعه‌ای با عنوان "نظام بین‌المللی حقوق مالکیت معنوی" با استفاده از شیوه‌های مختلف اندازه‌گیری حقوق مالکیت معنوی، به بررسی اثر حقوق مالکیت معنوی روی

سرمایه‌گذاری خارجی می‌پردازد. نمونه مورد مطالعه از ۴۶ کشور طی دوره ۱۹۸۹ تا ۱۹۹۲ تشکیل شده است. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که رابطه مثبتی بین فروش شعب شرکت‌های آمریکایی و شدت حمایت از حقوق مالکیت معنوی در کشور میزبان وجود دارد [۶].

■ اسمر زینسکا، در مطالعه خود با عنوان "ترکیب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و حقوق مالکیت معنوی" به بررسی رابطه بین جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و شدت حمایت از حقوق مالکیت معنوی پرداخته است. نتایج این بررسی نشان می‌دهد که حمایت ضعیف‌تر از حقوق مالکیت معنوی، تمایل سرمایه‌گذاری خارجی را از سرمایه‌گذاری در بخش‌های فناوری‌بر

که وابستگی شدیدی به حقوق مالکیت معنوی دارند، کاهش می‌دهد. همچنین برخی از مشاهدات در این مطالعه نشان داده که در بخش‌های غیر فناوری‌بر نیز چنین رابطه‌ای بین جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و شدت حمایت از حقوق مالکیت معنوی وجود دارد [۷].

■ اوکوز وین، در مطالعه خود با عنوان حمایت از حقوق مالکیت معنوی و افزایش در سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در چین، به بررسی نقش حقوق مالکیت معنوی در جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشورهای در حال توسعه (به ویژه کشورهای با اقتصاد بزرگتر و توان تقلید بالاتر) می‌پردازند. در این بررسی، با استفاده از یک مدل پانل برای ۳۸ کشور، به این نتیجه می‌رسند که تقویت حمایت از حقوق مالکیت معنوی اثر مثبت و معنی‌داری روی جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی دارد [۸].

■ پوتیتانوف، در مطالعه خود به بررسی یک مدل علامت‌دهنده برای به دست آوردن یک

سطح مناسب از حمایت حقوق مالکیت معنوی، برای کشورهای در حال توسعه می‌پردازد. جامعه مورد مطالعه از دو نمونه کشورهای در حال توسعه، کشورهای با نهادهای قوی و کشورهای دارای نهادهای ضعیف، که به وسیله θ_1 و θ_2 مشخص شده است، می‌شود. یک بنگاه از کشورهای توسعه یافته در مورد میزان سرمایه‌گذاری (K) در کشورهای در حال توسعه در شرایطی تصمیم می‌گیرد که نمی‌داند کشورها از کدام نوع هستند (کشور با نهادهای ضعیف یا قوی) و هدف اصلی بنگاه‌ها حداکثر کردن سودشان است. تابع سود آنها عبارت است از:

$$\text{Max} \sum_{t=0}^{\infty} \theta \delta^{t-1} \pi$$

$$\pi = \text{سود انحصاری در دوره ز}$$

$$\delta = \text{عامل تنزیل}$$

$$\theta = \text{نوع کشور، در کشوری که تقلید نیست}$$

$$\theta = \text{معادل با ۱ است و در کشوری که تقلید باشد}$$

$$0 < \theta < 1$$

در مقایسه سود بنگاه در یک کشور با نهادهای قوی با سود در یک کشور با نهادهای ضعیف به نتیجه زیر می‌رسیم:

$$\text{Max} \sum_{t=0}^{\infty} \theta_1 \delta^{t-1} \pi > \text{Max} \sum_{t=0}^{\infty} \theta_2 \delta^{t-1} \pi$$

بنابراین، بیشتر بنگاه‌ها به سرمایه‌گذاری در کشورهای با نهادهای قوی نسبت به کشورهای با نهادهای ضعیف می‌پردازند. در یک کشور در حال توسعه برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی، نیاز به سیگنالی برای بنگاه‌های خارجی برای سرمایه‌گذاری دارد که آن، وجود نهادهای قوی در آن کشور است. اگر هدف یک کشور افزایش جذب سرمایه‌گذاری خارجی است باید از حقوق مالکیت معنوی حمایت کنند که آن هم مستلزم تقبل هزینه‌هایی است. تحمیل کردن حقوق

مالکیت معنوی برای کشورهای با نهادهای قوی، نسبت به کشورهای با نهادهای ضعیف باید هزینه‌های کمتری داشته باشد.

هزینه تحمیل کردن حمایت از حقوق مالکیت معنوی سطح i برای کشور θ عبارت است از: $c(i, \theta)$ با $c(0, \theta)$ و $c_i(i, \theta)$ (هزینه تابع صعودی از سطح حمایت از حقوق مالکیت معنوی) و $c_{ii}(i, \theta)$ و $c_{i\theta}(i, \theta)$ (هزینه نهایی تحمیل حقوق مالکیت معنوی که برای یک کشور با نهادهای ضعیف بیشتر است). منافع برای کشور انتخاب کننده سطح i حقوق مالکیت معنوی، دریافت‌های از سرمایه‌گذاری خارجی است که برابر $K(\frac{i}{\theta})$ می‌باشد و ما فرض می‌کنیم مقرر است یک کشور برای عضویت در WTO، یک سطح مینیمم از حقوق مالکیت معنوی، i را تحمیل کند.

سود خالصی که هر کشور از تحمیل کردن سطح i از حقوق مالکیت معنوی دریافت می‌کند عبارت است از:

$$K(i, \theta_w) - c(i, \theta_w) \quad i > \bar{i}$$

$$K(i) - c(i, \theta_w) \quad i = \bar{i}$$

$$K(i, \theta_s) - c(i, \theta_s) \quad i > \bar{i}$$

$$k(i) - c(i, \theta_s) \quad i = \bar{i}$$

در اینجا دو نوع تعادل وجود دارد:

(۱) یک کشور با نهادهای ضعیف حمایت از حقوق مالکیت معنوی را در سطح i انتخاب می‌کند و سرمایه‌گذاری خارجی $k(i)$ به دست می‌آورد.

(۲) یک کشور با نهادهای قوی سطح حمایت از حقوق مالکیت معنوی بیشتر از i را انتخاب می‌کند و مقدار بیشتری از یک مینیمم سرمایه‌گذاری به دست می‌آورد.

برای اینکه به نتایج بالادست یابیم، باید شرایط زیر متقاعد کننده باشد:

$$k(i) - c(i, \theta_w) \leq k(i) - c(i, \theta_w)$$

و

$$k(i) - c(i, \theta_s) \geq k(i) - c(i, \theta_s)$$

یا

$$c(i, \theta_w) - c(i, \theta_w) \geq c(i, \theta_s) - c(i, \theta_s)$$

در غیر اینصورت، برای اینکه تعادل به دست آمده را تفکیک نماییم، باید تفاوت در هزینه‌های تحمیل حقوق مالکیت معنوی در یک سطح بالاتر از حداقل قوانین WTO، برای یک کشور با نهادهای ضعیف، بزرگتر از تفاوت در هزینه‌ها، برای کشور با نهادهای قوی باشد [۹].

در رابطه با بررسی حقوق مالکیت معنوی و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، در مطالعات داخل کشور، می‌توان تنها به مطالعه زیر اشاره کرد.

ابوالقاسم مهدوی و سجاد برخورداری در مقاله‌ای تحت عنوان "حقوق مالکیت معنوی و جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (مورد ایران)" به بررسی رابطه بین جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و شدت حقوق مالکیت معنوی در ایران طی دوره ۱۳۸۳-۱۳۶۸ پرداخته‌اند. در این مطالعه از گینارت و پارک* برای محاسبه حمایت از حقوق مالکیت معنوی استفاده شده است. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که رابطه بین جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و شدت حقوق مالکیت معنوی در ایران، مثبت بوده ولی

معنادار نیست. بدین معنا که در دوره مورد مطالعه، حمایت از حقوق مالکیت معنوی به رغم نقش مؤثر در جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی با توجه به تجربه جهانی، نقش مثبت چندانی نداشته است.

بررسی رابطه بین حمایت از حقوق مالکیت معنوی و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشورهای گروه D8

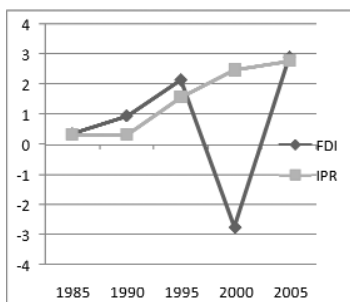
میزان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در دوره ۱۹۸۰ تا ۲۰۰۴ روند صعودی داشته است. در این دوره در سال ۲۰۰۰ میزان جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به بیش از ۱۳۰۰ میلیارد دلار افزایش یافت و در سال‌های بعد از آن با رکود قابل توجهی روبرو شد. از سال ۲۰۰۳ جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی دوباره به روند صعودی خود برگشته است. کشورهای در حال توسعه در طی دوره بعد از سال ۱۹۸۵ نقش برجسته‌ای در جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی داشته‌اند، به طوری که در دوره بعد از سال ۲۰۰۰ حجم زیادی از جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در سطح جهان به کشورهای در حال توسعه از جمله هند و چین اختصاص داشته است.

حقوق مالکیت معنوی و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشورهای گروه D8 طی دوره ۲۰۰۵-۱۹۸۵ در نمودارهای زیر به طور تفکیکی ترسیم شده است. داده‌های سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (درصدی از تولید ناخالص داخلی) از شاخص‌های توسعه جهانی بانک جهانی و حقوق مالکیت معنوی از شاخص گینارت و پارک تهیه شده است.

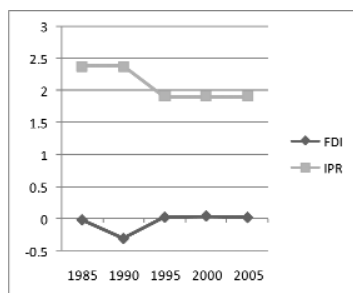
شامل دو زیرمحور مجوزهای اجباری و لغو مجوز است. در سنجش هریک از محورها از روش رتبه‌گذاری بهره گرفته شده است. هر یک از محورها امتیاز یک را دارد و با توجه به تعداد زیر محورها، امتیاز یک بین زیر محورها توزیع می‌شود. هر چه این شاخص به عدد پنج نزدیک‌تر باشد نشان دهنده حقوق مالکیت معنوی قوی‌تر در کشور مورد نظر می‌باشد.

* Ginarte and Park

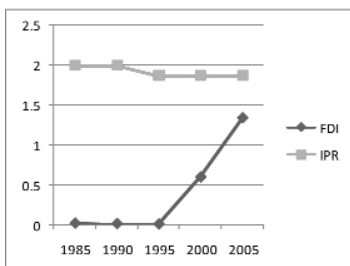
شاخص ترکیبی است که حمایت از حقوق مالکیت معنوی را در ۵ محور مورد بررسی قرار داده است که این محورها عبارتند از عضویت در توافقات بین‌المللی حقوق مالکیت معنوی، گستره پوشش، محدودیت‌ها بر حقوق انحصاری اختراع، ساز و کارهای تقویتی و دوره حمایت که هر یک از محورها مذکور در قالب زیر محورها مختص مورد ارزیابی قرار گرفته‌اند. برای نمونه محدودیت‌ها بر حقوق انحصاری

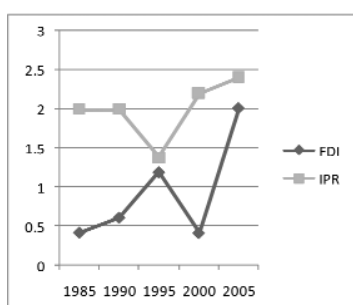
شکل ۱ - کشور اندونزی

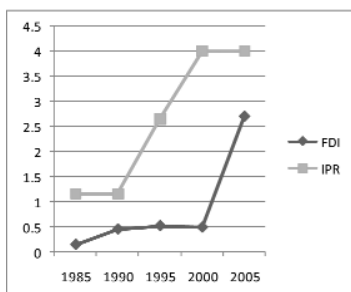
شکل ۲ - کشور ایران

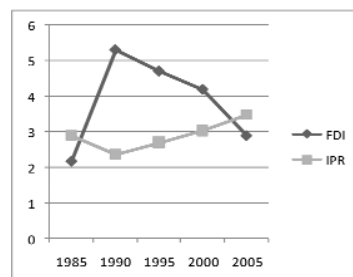
شکل ۳ - کشور بنگلادش

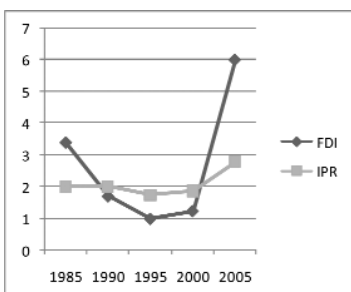
شکل ۴ - کشور پاکستان

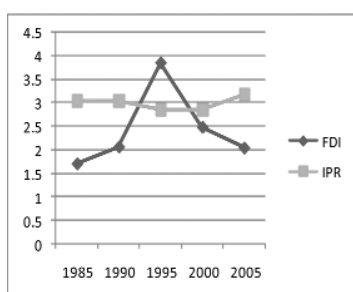
شکل ۵ - کشور ترکیه

شکل ۶ - کشور مالزی

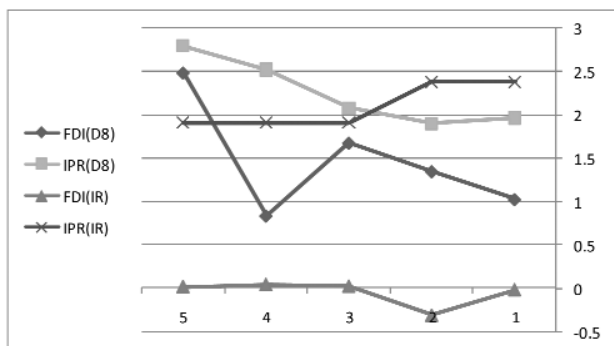
شکل ۷ - کشور مصر

شکل ۸ - کشور نیجریه

با بررسی نمودارهای رسم شده جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و حقوق مالکیت معنوی برای کشورهای گروه D8، رابطه دقیقی بین این دو متغیر به دست نمی‌آید و این منطقی به نظر می‌رسد. زیرا تنها یکی از عوامل تأثیرگذار روی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، حقوق مالکیت معنوی می‌باشد. در صورتیکه عوامل زیادی می‌توانند روی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی تأثیرگذار باشد. با توجه به مطالعات تجربی انجام شده، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی تابع عواملی از قبیل نرخ بازگشت سرمایه، بازبودن اقتصاد، زیرساخت‌ها، رشد اقتصادی، سرمایه‌گذاری داخلی، منابع طبیعی، سرمایه انسانی، تورم، نرخ ارز، بدهی خارجی، وضع مالی دولت، مالیات اندازه بازار، حقوق سیاسی، نسبت مخارج دولت به تولید ناخالص داخلی و حقوق مالکیت معنوی می‌باشد.

کشورهای گروه D8، سطح توسعه‌یافتگی و ظرفیت‌های زیربنایی متفاوتی با یکدیگر دارند که این عوامل می‌تواند روی میزان جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی تأثیرگذار باشد. مثلاً در کشورهایی مثل اندونزی، ترکیه و مصر رابطه مثبتی بین افزایش حمایت از حقوق مالکیت معنوی و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی دیده می‌شود که در این کشورها با افزایش حمایت از حقوق مالکیت معنوی، با توجه به قابلیت‌های زیربنایی موجود در کشورهاشان، جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی افزایش یافته است. با توجه به شکل ۷، کشور مصر حمایت از حقوق مالکیت معنوی را از ۱/۸۶ در سال ۱۹۹۵ به ۲/۷۷ افزایش داده است. در همین دوره مشاهده می‌کنیم که جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (درصد از GDP) در این کشور، از ۱/۲۳ در سال

شکل ۹- کشور ایران و میانگین G8

بین‌المللی سرمایه‌های خصوصی به شمار می‌آید. بسیاری از کشورهای در حال توسعه، به دلیل ضعف در سیستم نظام مالکیت معنوی، میزبان دائمی برای جریان سرمایه‌های خارجی نیستند در حالی که کشورهای توسعه‌یافته بعد از جنگ جهانی دوم، اساس رشد و توسعه خود را بر پایه حقوق مالکیت معنوی بنا نهاده‌اند و به همین دلیل سهم زیادی از سرمایه‌های خارجی را داشته‌اند. در این پژوهش از طریق تحلیل شاخصی داده‌های دوره زمانی ۱۹۸۵-۲۰۰۵ به بررسی و مقایسه نقش حقوق مالکیت معنوی بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشورهای گروه D8 پرداخته شده است.

نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که در مورد جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و حقوق مالکیت معنوی برای کشورهای گروه D8، رابطه دقیقی بین این دو متغیر به دست نمی‌آید و این منطقی به نظر می‌رسد. زیرا تنها یکی از عوامل تأثیرگذار روی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، حقوق مالکیت معنوی می‌باشد. در صورتی که، عوامل زیادی (از قبیل منابع طبیعی، سرمایه انسانی، بازگشت سرمایه و بازبودن اقتصاد) می‌تواند روی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی تأثیرگذار

میانگین گروه D8، در طی دوره مورد بررسی دارد. همانطور که مشاهده می‌شود جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران طی سال‌های ۱۹۸۵ تا ۲۰۰۵ بین ۰/۰۲- و ۰/۰۱- می‌باشد. این در صورتی است که میانگین جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی گروه D8، از ۱ در سال ۱۹۸۵ به ۲/۵ در سال ۲۰۰۵ افزایش یافته است. با مقایسه نمودارهای رسم شده در شکل ۹ برای ایران و گروه D8، می‌توان به این نتیجه رسیده که تفاوت زیاد بین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران با میانگین گروه D8، نشان از عملکرد ضعیف و نبود بسترهای لازم (از جمله حمایت ضعیف از حقوق مالکیت معنوی) برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی دارد، آنگونه که سرمایه‌گذاران خارجی، دیگر کشورهای این گروه را به رغم موقعیت استراتژیک کشور ایران، از نظر سرمایه‌گذاری مطلوب می‌شمارند.

نتیجه‌گیری

شکاف در نظام‌های مالکیت معنوی در بین کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه، به عنوان یکی از علل تفاوت در سطح جریان سرمایه‌گذاری‌های مستقیم خارجی و جریان

۱۹۹۵ به ۵/۹۹ در سال ۲۰۰۵ افزایش یافته است که نشان دهنده رابطه مثبت بین حقوق مالکیت معنوی و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی می‌باشد. بر عکس، در کشورهایی مثل مالزی و نیجریه رابطه منفی بین افزایش حمایت از حقوق مالکیت معنوی و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی دیده می‌شود. با توجه به شکل ۶، کشور مالزی حمایت از حقوق مالکیت معنوی را از ۲/۳۷ در سال ۱۹۹۰ به ۳/۴۸ در سال ۲۰۰۵ افزایش داده است.

در همین دوره جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (درصدی از GDP) از ۵/۲۹ به ۲/۹ کاهش یافته است که نشان دهنده رابطه معکوس بین حقوق مالکیت معنوی و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی می‌باشد. نتایج به دست آمده برای کشورهای گروه D8 مطابق است با مطالعات افرادی همچون کونان و ماسکوس، براگا و فینک که در بررسی‌های خود به این نتیجه دست یافتند که رابطه معنی‌دار از لحاظ آماری بین حقوق مالکیت معنوی و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، در کشورهای مورد مطالعه‌شان به دست نمی‌آید.

در شکل ۹ برای بررسی موقعیت اقتصادی ایران در این گروه، به مقایسه سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و حقوق مالکیت معنوی ایران با میانگین گروه D8 می‌پردازیم. همانطور که مشاهده می‌شود، هر دو متغیر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و حقوق مالکیت معنوی برای ایران، روند تقریباً ثابتی را در بین دوره مورد بررسی طی می‌کنند. اما در نمودارهای به دست آمده از میانگین گروه D8، بین دو متغیر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و حقوق مالکیت معنوی رابطه مثبتی دیده می‌شود. در نمودار شکل ۹ مشاهده می‌شود که سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ایران تفاوت محسوسی با

References

1. Norouzi, A.R., 2002, Intellectual Property Rights. Chapar, Teheran. (in Persian).
2. Mahdavi, A. & Barkhordari, S., 2008, "Intellectual Property Rights and the Flow of FDI(Case study of Iran)" in Danesh va Toose'eh. Volume 24, autumn (in Persian).
3. Nayeبزاده, S.H., 2007, " Intellectual Property Rights and the Transfer of Technology" in Tadbir. Volume 18. (in Persian).
4. Vakil, A.S., 2004, Protection of Intellectual Property Rights in WTO and Iranian Laws Majmaee Farhangi Elmi Majd, Teheran.
5. Kondo, E., 1995, "The Effect of Patent Protection on Foreign Direct Investment", Journal of World Trade, 29, 97-122.
6. Maskus, E., 1998, "The International Regulation of Intellectual Property", Weltwirtschaftliches Archive, 134, 186, 208.
7. Smarzynska, B., 2002, "The Composition of Foreign Direct Investment and Protection Intellectual Property Rights: Evidence from Transition Economies", World Bank, Policy Research Working Paper, 2789.
8. Awakuse, T, Yin, H, 2009, " Intellectual Property Rights Protection and the Surge in FDI in China", Journal of Comparative Economics.
9. Puttitanun, T., 2007, " Intellectual Property Rights as a Signal", working paper, Department of Economics, San Diego State University

باشد. کشورهای گروه D8 سطح توسعه‌یافتگی و ظرفیت‌های زیربنایی متفاوتی با یکدیگر دارند که این عوامل می‌تواند روی میزان جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی تأثیرگذار باشد. مثلاً در کشورهایی مثل اندونزی، ترکیه و مصر رابطه مثبتی بین افزایش حمایت از حقوق مالکیت معنوی و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی دیده می‌شود که در این کشورها با افزایش حمایت از حقوق مالکیت معنوی، جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی افزایش یافته است. بر عکس، در کشورهایی مثل مالزی و نیجریه رابطه منفی بین افزایش حمایت از حقوق مالکیت معنوی و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی دیده می‌شود. نتایج بررسی برای ایران نشان می‌دهد که ایران در مقایسه با میانگین گروه D8 از سطح سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی کمتری برخوردار است که نشان از عملکرد ضعیف و نبود بسترهای لازم (از جمله حمایت ضعیف از حقوق مالکیت معنوی) برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی دارد. آن گونه که سرمایه‌گذاران خارجی، دیگر کشورهای این گروه را به رغم موقعیت استراتژیک ایران، از نظر سرمایه‌گذاری مطلوب می‌شمارند. با توجه به نتایج به دست آمده می‌توان گفت که رابطه بین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و حقوق مالکیت معنوی به سطح توسعه‌یافتگی و ظرفیت‌های زیربنایی موجود در کشورهای گروه D8 بستگی دارد.